

Osmanlı Dönemi Tarsus Vakıfları[#]

Yasin Yılmaz*

Özet

Bu makalede Osmanlı döneminde Tarsus'ta kurulan vakıflar ile bunların genel özellikleri ele alınmaktadır. Tarsus'ta kurulan bu vakıfların konusu olan mevkûfatın ve müessesât-ı hayriyenin neler olduğu ortaya koyularak sosyal, dini ve eğitim hayatına katkıları üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu vakıfların Osmanlı kültür ve medeniyetindeki yeri vurgulanmaya çalışılmıştır. Diğer yandan bazı vakıfların da genel durumu, gelir ve giderleri tablolarla belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vakıf, Vakfiye, Tarsus, Eğitim, Dini Hizmetler, Eğitim Hizmetleri, Sosyal Hizmetler.

Ottoman Period Tarsus Waqfs

Abstract

In this article, it will be examined about waqfs which were established in Tarsus during the Ottoman Empire period and their general characteristics. Endowed possessions and waqf institutions that are being the subjects of waqfs that were established in Tarsus are determined and their contributions to social, religious and educational life are emphasized. Besides, it is tried to underline the position of waqfs in the Ottoman cultural life and civilization. On the other side, general conditions, incomes and expenses of some waqfs are indicated with charts.

Key Words: Waqf, Waqf Certificate-Charter, Tarsus, Education, Religious Services, Educational Services, Social Services.

[#] Bu makale 28-30 Mayıs tarihlerinde gerçekleşen “Türk-İslam Kültür ve Medeniyetinde Tarsus” adlı sempozyuma sunulan tebliğin makale haline getirilmiş halidir.

* Dr., Araştırmacı-Yazar

Giriş

Tarsus, Çukurova'nın batısında kendi adıyla anılan nehrin geçtiği ovanın ortasında kurulan ve eski çağlardan beri milletlerin dikkatini çeken bir yerleşim merkezidir. Verimli toprakları, ılıman iklimi, denizle dağların birleştiği yer olması ve İç Anadolu'yu Akdeniz bölgesi ile Orta Doğu'ya bağlayan önemli bir geçit olan Gülek Boğazı'nın burada bulunmasından dolayı jeopolitik açıdan büyük önem arz etmiştir. Bu konumundan dolayı Tarsus, bilinen tarihin ilk dönemlerinden beri milletlerin gözde bir mekânı olarak çok sayıda medeniyete beşiklik yapmıştır.

Müslümanlar tarafından Hz. Ömer devrinden itibaren dikkat çeken Tarsus, Muaviye'nin öncülüğünde Anadolu'da yaz ve kış aylarında akın yapılan merkezlerden birisi olmuştur. (Belâzûrî, 235; Büyük İslam Tarihi, II, 304-305) Müslümanlar açısından Tarsus'la ilgili önemli gelişmelerin Abbasiler döneminde olduğu görülmüştür. Harun Reşit döneminde (170/786) Müslümanlar ile Bizans arasında sık sık el değiştiren Tarsus'un da içinde bulunduğu coğrafya, "avasım" adıyla askerî bölgeler haline getirildi. Malatya, Diyarbakır, Adana ve Tarsus'ta, merkezi Antakya olan uç beylikler kurulmuştur. (Taberî, 1326, II, 604; Belâzûrî, 188; İbnu'l-Esîr, 1399/1979 VI, 108; Darkot, 1997, "Tarsus" *İA*, XII/1, 24)

Memlûkların 1360'da fethederek Türk hâkimiyetine soktukları Tarsus, bu tarihten itibaren Osmanlı kültürünün önemli merkezlerinden birisi haline gelmiştir. Özellikle Osmanlılar döneminde Yavuz Sultan Selim'in Mercidabık (1516) ve Ridaniye (1517) savaşları neticesinde Tarsus, artık bir Osmanlı şehri olarak yerini almıştır.

Bu doğrultuda Osmanlılar döneminde yapılmış ve bugün hala varlığını devam ettiren dinî, sosyal, eğitim ve kültürel alanlarda büyük bir görev ifa etmiş mekânlar mevcuttur. Bunların yanında Aşab-ı Kehf, Danyal (as) türbesi, Abbasi hükümdarı Me'mun'un mezarı gibi yerler mimarî özellikleri ve kültürel durumlarıyla Tarsus'un önemini artırmaktadır.

Osmanlı döneminde birçok şehrinde olduğu gibi Tarsus'ta da Osmanlı kültür ve medeniyetinin, dinî, siyasî, sosyal ve kültürel alanlarında kurumsal yapılanmalar meydana gelmiştir. Bunun sonucunda çok sayıda eser ortaya çıkmıştır. Bu eserler ve bağlı oldukları kurumlarla ilgili kanunnameler, hükümler, tahrir defterleri ve mahkeme kayıtları gibi hususları içine alan çok sayıda belge bulunmaktadır. Bu belgeler, İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Ankara Kuyûd-ı Kadime Arşivi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Milli Kütüphane ile bazı mahalli kütüphanelerde bulunmaktadır. Bu arşivlerde *Ahkâm Defterleri*, *Tapu Tahrir Defterleri*, *Mühimme Defterleri*, *Şer'îyye Sicilleri*, *Tevcihat*, *Vakfiyeler*, *Vakıf Belgeleri*, *İnhalar* ve *Salnameler* bulunmaktadır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Milli Kütüphane'de Şer'îyye Sicilleri ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde yaptığımız araştırmalar sonucunda Osmanlı döneminde Tarsus vakıflarıyla ilgili 105 vakıf ve bunlara ait 43 adet vakfiye, iki adet Zeyl Vakfiye ve 3900'ü aşkın vakıf belgesine ulaştık. Vakıflar hakkında en kapsamlı bilgileri vakfiyeler vermektedir. Çünkü vâkıfın, vakıflarla ilgili bütün şartları vakfiyelerde belirtilmiş ve vâkıfın vakfiyede belirttiği şartlar dışına çıkanlar da lanetlenmiştir.¹ Tarsus vakıfları, bugün olmasa da geçmişte ekonomik destek verdikleri dinî, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarına büyük katkı sağlamışlardır.

¹ Bkz; *Fatih Mehmed II Vakfiyesi*, VGM. Yay. Ankara, 1938; *Kanuni Vakfiyesi*, *VGMA*, nr. 1390; Tarsus Kuşeyri-zade Mevlana, eş-Şeyh es-Seyyid Abdullah b. Yusuf Vakfiyesi, *VGMA*, Defter 594, s. 49, sıra 44; Tarsus Seyyid Abdulgafur Vakfı Vakfiyesi, *VGMA*, Defter 594, s. 53, sıra 45

Tarsus'taki 105 vakıfla ilgili olarak ulaştığımız 43 adet vakfiyenin genel özelliklerini vakıfların yapılmasına sebep olan *müessesât-ı hayriyye* denilen ve aynı zamanda vakfın konusunu oluşturan yani toplumun hizmetine sunulan hayır kurumlarını ortaya çıkardık.² *Akarât-ı mevkûfe* ya da *kısaca mevkûfât* (Yediyıldız, 1988, XIII, 156) adı verilen hayır kurumlarının işlemesi ve devamlılığının sağlanması için gerekli olan gelirleri sağlayan servet kaynaklarını vakfiyelerin yanı sıra Tapu Tahrir Defterleri³ ile tespit etmeye çalıştık.

OSMANLI DÖNEMİNDE TARSUS VAKIFLARI

I. TARSUS VAKIFLARININ MÜESSESÂT-I HAYRİYESİ (DİNÎ VE SOSYAL KURUMLARI)

Bunlar dinî, sosyal ve eğitim alanlarında, vakfın yapılmasına sebep olan ve aynı zamanda vakfın konusunu oluşturan hayır kurumlarıdır. Bizzat vâkıfların, vakfiyelerinde belirttiği şartlar doğrultusunda toplumun hizmetine sunduğu hayır kurumlarıdır. Tarsus vakıflarının hizmetlerinin dinî, sosyal ve eğitim alanlarıyla sınırlı kaldığını görüyoruz.

A. DİN HİZMETİ VEREN KURUMLAR: Vakıfların bu hizmet alanlarına Osmanlı döneminde camiler, mescitler ve tekke-zaviyeler girmektedir. İslam dininin cemaatle namazı teşvik etmesi sonucunda ortaya çıkan cami ve mescitler hem mimarisi hem de fonksiyonu itibarıyla İslam devletlerinde büyük önem arz etmiştir. Diğer yandan kalp temizliğini ve ahlakî olgunluğu esas alan tekke-zaviyeler de din hizmeti veren kurumlar arasına girmiştir. Mevcut vakfiyelerden hareket ederek Tarsus vakıflarının destek verdiği camiler, mescitler ve zaviyeleri şöyle sıralayabiliriz:

1. CAMİLER

a. Eski Cami: Bu camiye, *Cami-i Kilise* veya *Baytimur Camisi* de denilmiştir. Günümüzde bu caminin bulunduğu mahalleye *Cami-i Atik Mahallesi* adı verilmiştir.⁴ Caminin bir vakfi vardır

² Bilindiği gibi vakfın konusunun birinci kısmını oluşturan hayır kurumları üç bölümde incelenir:

a. Dinî hizmet verenler; bunlar mü'minlerin ibadet ettikleri cami, mescit ve zikir yerleri olan tekke ile zaviyelerdir.
b. Eğitim hizmeti verenlerdir ki bunlar, mektepler, medreseler, daru'l-hadisler, daru'l-kurralar ve kütüphanelerdir.
c. Sosyal hizmet verenler; hastane, imaret, sebîl, hamam, çeşme, helâ, iskeleler, köprüler gibi. (Bkz: B.Yediyıldız, "XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadî Boyutu", *VD*, V, 5)

³ Osmanlı devletinde fethedilen yerlerde uygulanacak idari teşkilat ve sistem çerçevesinde, tayin olunan heyetler marifetiyle nüfus, arazi ve emlakın tespit ve kaydedilmesi işlemine **tahrir** bu bilgilerin kaydedildiği deftere de **tapu tahrir defteri** denirdi. Ayrıca fethedilen Tapu Tahrir Defterleri, Osmanlı Devleti'nin sosyal, demografik ve ekonomik tarihine ait, benzeri başka hiçbir yerde olmayan mufassal istatistikî kaynaklardır. Osmanlı Arşivinde 835-1300/1431-1882 yıllarına ait 1100 adet olan Tahrir defterleri, Ankara Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü'nde bulunan 2322 defterle seri teşkil etmektedirler. (Bkz; *Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, Ankara, 2010, s. 99)

⁴ Adana salnamesi, 1293, 139; Kilise camii (Cami-i Atik) Vakfı, *VGMA*, Defter no; 170, s. 48, sıra 377

ve bunun gelirleri kalem kalem belirtilmektedir.⁵ Vakıf kaydında caminin imamı Seyfeddin aynı zamanda caminin hatibi ve vakfın mütevellisi olarak atanmıştır.

TABLO 1: Eski Cami Vakfının gelir kaynakları

No	Eski Cami Vakfının Gelir Kaynağının Cinsi	No: 69	No: 450
1	İki yol arasında bulunan mezra	2000	4150
2	Mezraa	15	50
3	Babu'l-bahr yanında bulunan Gözler Bostanı	200	400
4	Ömer, İlyas ve oğulları Mustafa'nın ellerinde bulunan Bostan mukataası	50	300
5	Bab-ı Adana yanında bulunan bostan yeri	5	100
6	Cami-i Kilise yanında bulunan bostan yeri mukataası	60	200
7	Cami-i Kilise yanında bulunan 11 dükkân yerinin mukataası	10	55
8	Cami-i Kilise yanında bulunan Sisam ma'sarası yeri	Harap	60
9	Cisr-i mahkeme yanındaki dükkânların yeri	Harap	80
10	Mahkeme yanındaki dükkân	15	20
11	Bir ev yeri	Harap	Harap
12	Küçük pazardaki dükkân yeri	Harap	20
13	Cami-i Kilise yanındaki turunç bostanı	25	100
	TOPLAM (Akçe olarak)	2380	5535

b. Cami-i Nur (Cami-i Kebir): Tarsus'ta bu cami, *Camii'n-Nur* ya da *Ulu Cami* adıyla bilinmektedir. İslam sanat tarihinde mimari özellikleri bakımından çok farklı olan bu caminin bulunduğu mahalleye de *Camii'n-Nur Mahallesi* denmektedir. Caminin, Evliya Çelebi tarafından 1579'da Ramazanoğullarından İbrahim Bey tarafından inşa edildiği belirtilmekle beraber, bunun ilk inşası değil de daha önce yapılan caminin onarılması ya da yeniden yaptırılması olduğu anlaşılabılır. (Evliya Çelebi, 1935, IX, 330; Çıplak, 1968, 310) Klasik Selçuklu mimarîsinin güzel bir örneği olan caminin doğu kısmına bitişik olan türbede “*Şit ve Lokman (as)*”ın makamları ve Abbasi hükümdarlarından *Me'mun*'un merkadi bulunmaktadır. (Adana Salnamesi, 1293, 142; 1309, 106; 1294, 60; 1308, 98; 1312, 97; 1318, 189; 1320, 190; Çıplak, 1968, 311; Vâmık Şükrü, III, 760)

Camii'n-Nur'un incelediğimiz vakfiyeler ve Tapu Tahrir Defterlerine göre, birden fazla vakfı bulunmaktadır.⁶ 69 ve 450 nolu Tapu Tahrir Defterlerine göre caminin gelir kaynakları:

⁵ BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), TTD (Tapu Tahrir Defteri), no, 69, 639; no, 450, 1008; BOA, TTD, NO, 69, 639-640; 450, 1008-1009

⁶ Hüseyin Efendi b. Hasan Efendi b. Abdullah Vakfiyesi, VGMA, Defter no: 593, s. 14, sıra 14; Zeliha Hatun binti Mustafa Ağa b. Abdullah Vakfiyesi, VGMA, Defter no: 609, s. 300, sıra 357; Ahmed b. Ahmed Vakfiyesi, VGMA,

TABLO 2: Ulu Cami Vakfının gelir kaynakları

No	Ulu Camii Vakfının Gelir Kaynakları (Mevkûfâtı)	69	450
1	Cami-i Nur yanında bulunan dükkân yeri	15	90
2	Cami-i Nur yanında bulunan dükkânın kirası	80	20
3	Cami-i Nur yanında bulunan dükkânın kirası (450 no'lu TTD'de yarısı vakfa verilmektedir)	20	10
4	Cami-i Nur yanında bulunan hanenin mukataası	20	20
5	Cami-i halife yanında bulunan hane yeri	Harap	15
6	Cami-i Nur yanında bulunan hane yerini mukataası	5	75
7	Bilal-i Habeşî makamı yanındaki hanenin yeri	15	30
8	Bab-ı Bahr yanındaki bostan yerinin mukataası	50	65
9	Bab-ı Bahr yanındaki bostan geliri	300	300
10	Küçük Pazar yanındaki iki dükkân yerinin mukataası	45	40
11	Çelebi oğlu Halil elindeki dükkân yerinin mukataası	10	15
12	Küçük Pazar yanında bulunan ma'sara	20	20
13	Cami imamının elindeki dükkân yerinin mukataası	15	15
14	Çelebi'nin ma'seresi yanında bulunan dükkânların yeri	Harap	20
15	Eskici Pazarı yanında bulunan dükkânların yeri	Harap	20
16	Cami imamı Abdullatif elindeki hane yerinin mukataası	20	20
17	Cami-i Nur yanındaki bostan yerinin mukataası	20	25
18	İki dükkân yerinin mukataası	20	20
19	Ma'sere yeri (Daru's-saade yanı)	Harap	Harap
20	Cami-i Nur yanındaki hanenin yeri	Harap	Harap
21	Turan'ın tasarrufunda olan hane yerinin mukataası	8	18
22	Ma'sere yeri	Harap	Harap
23	Ma'sere yanındaki bostan yeri	Harap	Harap
24	Akbaş cami yanındaki bostan yeri	Harap	Harap
25	Mehmet Çelebi Mescidi yanındaki hanenin yeri	Harap	20
26	Şehrin yanındaki Bağrutaş olarak da bilinen bağın yeri	50	50
27	Müteferrik	-	10
28	Müteferrik	-	60
	TOPLAM (Akçe olarak)	763	907

Defter no: 605, s. 39, sıra 58; Mehmed Efendi b. Ahmed b. Mehmed et-Tarsusî Vakfiyesi, Defter no: 618/2, s. 153, sıra 117; Ramazanzade İbrahim Bey (Nur) Camii Vakfı, VGMA, Defter no: 170, s. 38, sıra 296

c. Hemamık Köyü Camii: Vakfiyeye (934/1527–1528) göre bu cami Tarsus’a bağlı Hemamık köyünde bulunmaktadır. Caminin gelir kaynağı, vâkıfın vakfettiği Ulaş nahiyesinde bulunan *Kiraz mezraası ve içindekilerin* (müştemilâtının) *gelirinin yarısıdır*.⁷

d. Sofiler Camii: Cami, vakfiyeye (1062/1651–1652) göre *Efrenk* yaylasında bulunmakta ve muhtemelen vâkıf yazın çıktığı yayla olmasından dolayı camiyi inşa ettirmiş olabilir. Gelir kaynağı çok fazla olan camilerden birisidir. Gelirlerini *dükkânlar*, *ma’saralar*,⁸ *hamamlar*, *arsalar*, *değirmenler*, *çiftlik evleri*, *yaylak evleri ve bağlar* oluşturmaktadır.⁹

e. Ahmet Paşa Camii: Vakfiyede (1123/1711–1712) caminin Çingen Çayırı ve Teknetaşı civarında inşa edildiği anlaşılmaktadır. Caminin gelir kaynakları; *dükkânlar*, *fırın*, *ev yerleri*, *çardaklar*, *meyveli ağaçlar*, *ceviz ağaçları*, *yurt yerleri*, *odalar ve bağdan* oluşmaktadır.¹⁰ Cami, resmi izin alınarak, yayla günlerinde hizmet vermesi için bina edilmiştir. Hatta vakfiyede caminin çalışanlarına yılda en az beş ay çalışma şartı getirilmiştir. Bu doğrultuda yevmî olarak imama 2, vaize 2, hatibe 2, birinci müezzine 1 ikinci müezzine 1 ferraş ile neccara da yarımşar akçe ücret ödenmesi şart koşulmuştur.¹¹

f. Mehmet Şakir b. Abdullah Camii: Vakfiyeden (1293/1876–1877) bina ettirenin Tarsus’un Gökçeli nahiyesinden Ürgüplü Mehmet Şakir Ağa b. Abdullah olduğu anlaşılmaktadır. Vakfiyede caminin nereye inşa edildiği belirtilmemiş ama muhtemelen vâkıfın yaşadığı *Gökçeli* nahiyesi olabilir. Caminin gelir kaynakları; *dükkân ve odaların* gelirleridir.¹²

g. Hacı Hamzalı Köyü Camii: Tarsus’a bağlı Hacı Hamzalı köyünde inşa edilmiştir. Vakfiyede (1333/1914–1915) kim tarafından yaptırıldığı belirtilmemektedir. Vâkıf Mustafa Efendi b. Osman tarafından *iki dönüm bağ*, caminin gelir kaynağı olarak vakfedilmiştir.¹³ Bağın gelirleri caminin tamiri ve hatibine verilmek üzere şart koşulmuştur.

h. Kösebalı Köyü Camii: Cami isminden de anlaşıldığı gibi mezkur köyde inşa edilmiştir. Cami için vakfiyede (1330/1911–1912) belirtildiği üzere Hacı Nabi-zade Molla Mehmet b. Hacı Nabi tarafından *1 menzil*, *1 mağaza*, *1 dönüm arsa ve 18 dönüm üzerindeki 300 adet zeytin ağacı* vakfedilmiştir. Bunların gelirinden ihtiyaç halinde caminin tamiri yapılacak, aydınlatılması için 50 kuruşluk mum alınacak ve geri kalan miktardan caminin imamına 2 akçe ödenecektir.¹⁴

ı. Çokak Köyü Camii: Mehmet Ağa b. Mehmet Vakfının gelirleri bu cami için harcanması vakfiyede (1328/1910–1911) şart koşulmuştur. Caminin gelir kaynağı, *3000 kuruşun yıllık nema-*

⁷ Bkz; Rüstem Bey b. Ulaş Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 582/1, s. 67, sıra 40

⁸ Ma’sara, içinde üzümün ezilip pekmez yapılan yerdir.

⁹ Bkz; Mahmud Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 615, s. 188, sıra 54

¹⁰ Musa b. Ahmed Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 607, s. 278, sıra 411

¹¹ Bkz; Musa b. Ahmed Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 607, s. 278, sıra 411

¹² Mehmed Şakir b. Abdullah Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 592, s. 174, sıra 143

¹³ Mustafa Efendi b. Osman Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 607, s. 232, sıra 347

¹⁴ Mehmed b. Nabi Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 604. s. 150, sıra 203

sıdır.¹⁵ Üç bin kuruşun yıllık gelirinden hem caminin tamirâtı yapılacak hem de hitabet cihetine verilecektir.¹⁶

i. Bunların dışında *Karadirlik Köyündeki Cami*¹⁷ *Baltalı Köyündeki Cami*¹⁸ *Alibeyli Köyündeki Cami*¹⁹ *Küçük Karaçerçili Köyündeki Cami*²⁰ *Yanık Kışla Köyündeki Cami*²¹ *Balıca Köyündeki Cami*²² *Fenik Köyündeki Cami*²³ *Keşlik Köyündeki Cami*²⁴ ve *Tarsus Kızılmurat Mahallesi Camii*²⁵ Tarsus'taki çeşitli vakıflar tarafından gelirleri sağlanmıştır.

Bunların dışında Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinden aldığımız Tarsus'a ait vakıf listesinde, vakfı olup ismi zikredilen, ancak vakfiyesine ulaşamadığımız 26 tane cami bulunmaktadır. Bu camilerin vakıflarının adları caminin ismiyle mevcut listede belirtilmiştir. Ancak birisi dışında diğerlerinin belge tarihini listede göremiyoruz. Bunların listesini şöyle sıralayabiliriz:

TABLO 3: Vakıf listesinde ismi geçen camiler

No	Caminin Adı	Belge Tarihi	Defter No	Sayfa No	Sıra No
1	Tiznik Karyesi Camii	-----	170	150	1227
2	Hubur Gediği Yaylağı Camii	-----	426	0	303
3	Dorak Karyesi Camii	-----	170	190	1544
4	Seyyit Mustafa Camii	-----	170	50	385
5	Kalburcu karyesi Camii	-----	170	190	1541
6	Ali Fakih Oğlu Mehmet Camii	-----	170	02	01
7	Kürt Musa Karyesi Camii	-----	170	40	305
8	Örtülü Karyesi Camii	h. 25.08.1211	170	36	281
9	Ömer Lütfi Efendi Camii	-----	170	34	262
10	Musalı Karyesi Camii	-----	170	142	1129

¹⁵ Mehmed Ağa b. Mehmed Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 602, s. 230, sıra 395

¹⁶ Bkz: Mehmed Ağa b. Mehmed Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 602, s. 230, sıra 395

¹⁷ Musa Ağa b. Halil Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 605, s. 66, sıra 85

¹⁸ Süleyman Ağa b. Ali Ağa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 597, s. 77, sıra 38

¹⁹ Mehmed Efendi b. Ali Efendi Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 603, s. 286, sıra 452

²⁰ Mehmed Ağa b. Yusuf Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 602, s. 170, sıra 287

²¹ Ömer Ağa b. Mehmed Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 601, s. 4, sıra 5

²² Salih Ağa b. Ali Ağa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 595, s. 209, sıra 222

²³ Mustafa Ağa b. Ali ve Refiki Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 595, s. 217, sıra 230

²⁴ Abdurrahman Efendi b. Ahmed Efendi Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 584, s. 245, sıra 109

²⁵ Ahmed b. Ahmed Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 605, s. 39, sıra 58

No	Caminin Adı	Belge Tarihi	Defter No	Sayfa No	Sıra No
11	Tarmak Camii	-----	170	136	1076
12	Göçükköyü Camii	-----	170	256	2068
13	Çiftçibaşı Kara Mehmet b. Mehmet C.	-----	170	98	779
14	Melek Tahir (Küçük Minare) Camii	-----	170	100	788
15	Menteş Karyesi Camii	-----	170	06	40
16	Boğazkinir Karyesi Camii	-----	170	160	1316
17	Bayramlı Karyesi Camii	-----	493	00	39
18	Muhat Karyesi Camii	-----	170	60	467
19	Yunusoğlu Karyesi Camii	-----	170	60	465
20	Tepeçaylak Karyesi Camii	-----	170	294	3275
21	Hacıoğlu Karyesi Camii	-----	426	00	214
22	Kazlık Karyesi Camii	-----	426	00	390
23	Evcı Karyesi Camii	-----	170	200	1610
24	Saliha Hatun Camii	-----	493	00	140
25	Sarı Ahmet Camii	-----	170	96	758
26	Mudurnu Camii	-----	170	296	3288

2. MESCİTLER:

a. Çomak Mescidi: Vakfı olan ve TTD de 69 nolu deftere göre yıllık toplam geliri 1160 akçe, 450 nolu deftere göre de 1466 akçe olan bir mescittir. Gelir kaynakları: *bostan yerleri, dükkân, ev ve ma'sara mukataları* gelmektedir. (BOA, TTD. 69, s. 643; TTD, 450, s. 1009)

b. Mahkeme Mescidi: Vakfı olan bir mescittir. Gelir kaynakları arasında; *bostan, dükkân ve ev mukataaları* bulunmaktadır. Vakfın gelirleri 1060 ile 1130 akçe arasında değişmektedir. (BOA, TTD, 69, s. 644; TTD, 450, s. 1009)

c. Bayramlı Mescidi: Vakfı olan bir mescit ve geliri 289 ile 570 akçe arasında değişmektedir. Vakfın gelir kaynakları arasında; *bostan yeri, hane mukataası, dükkân yeri ve ma'sara yeri* bulunmaktadır. (BOA, TTD, 69, s. 644; TTD, 450, s. 1012)

d. Urfalı (ya da Urfa) Mescidi: TTD'ye göre vakfı bulunmakta ve yıllık geliri 695 akçe'dir. Vakfın gelir kaynakları arasında; *bostan, bostan yeri, dükkân ve bağlar* bulunmaktadır. (BOA, TTD, 69, s. 644; TTD, 450, s. 1009)

e. Dabbağhane Mescidi: Vakfı olan mescitlerden birisidir. Bu mescit bulunduğu mahalleye de aynı adı vermiştir. Yıllık geliri 160 ile 1400 akçe arasında değişmiştir. Vakfın gelir kaynakları; *bir*

haffafın (ayakkabıcı) dükkânı, Baytimur bostanının mukataası ile mescidin önündeki bağın geliri- dir. (BOA, TTD, 69, s. 649; TTD, 450, s. 1012)

f. Boyacı Ömer Mescidi: Vakfı olan bir mescittir. 69 nolu Tapu Tahrir Defterine göre vakfın gelir kaynağı çok olmasına rağmen gelir getirmemekte ve harap durumda olduğu belirtilmektedir. Bunlar da 5 bostan ve 1 dükkân harap durumda olup atıl durumda, gelir getirenler ise, 1 bostan 30 akçe ve bir dükkân 5 akçe toplam gelir ise 35 akçe ediyor. 450 nolu deftere göre ise harap bostanlar ve dükkân faal duruma getirilerek vakfın geliri artırılmış ve yıllık gelir 310 akçeye ulaşmıştır. (BOA, TTD, 69, s. 649; TTD, 450, s. 1011)

g. Bostan Mescidi: Vakfı olan ve gelir kaynakları *bostan yeri, dükkân yeri ve hane yeri mukataası* olup yıllık gelir toplam 57 akçedir. (BOA, TTD, 69, s. 646)

h. Sofiler Mescidi: Bulunduğu mahalleye de adını veren bu mescit, Tarsus'un batısında bulunmaktadır. TTD'ye göre yıllık geliri 95 ile 612 akçe arasında değişmektedir. Vakfın gelir kaynakları; *bostan, hane yeri mukataası ve ayrıca narenciye bostanıdır.*²⁶ Ayrıca Müfti-zâde Hüseyin Paşa'nın 1237'de yaptırdığı aynı isimle bir cami de belirtilmektedir. (Vâmık Şükrü, V, 502-503)

i. Ömerbey Mescidi: Danyal (as)'ın mezarının yanındadır ve yıllık geliri 1500 akçe olup, vakıf geliri en yüksek olan mescit vakfı konumundadır. Vakfın gelir kaynağı; *meyve bahçesi, Danyal (as)*'ın mezarının yanında *bir dükkân ve bir bahçenin yarı gelidir.* (BOA, TTD, 450, s. 1014)

i. Çereci Mescidi: Yıllık geliri az olan mescitlerdendir. Gelir kaynakları, *ev yeri mukataası, bostan yeri ve dükkân* olup, yıllık geliri 118 akçe idi. (BOA, TTD, 69, s. 643)

j. Mah Paşa Mescidi: Yıllık geliri 835 ile 1450 akçe arasında olup geliri fazla olan mescitlerdendir. Vakfın gelir kaynakları; Tarsus'un merkezinde kirası yüksek olan *1 bostan, dükkân yeri mukataası ve ev yeri mukataasıdır.* (BOA, TTD, 69, s. 645; TTD, 450, s. 1011) 794 ve 987 tarihli iki tane vakfiyesi vardır. Hacı Pervane Mah Paşa b. Abdullah inşa ettirmiştir. Ramazan oğullarından İbrahim Paşa zamanında yapılan mescidin gelir kaynakları 994 tarihli başka bir vakfiyede de belirtilmiştir.²⁷

k. Yaylahacı Mescidi: Bir deftere göre mescidin imam ve vakıf mütevellisi Mehmet adında bir zat, başka bir deftere göre ise, mescidin imamı Pir Mehmet veled-i Hacı Bari'dir. Gelir kaynakları; *bağ yeri, bostan yeri mukataası, narenciye bostanı, dükkân ve hane yeri mukataaları* olan vakfın yıllık geliri 300 akçe ile 590 akçe arasında değişiyordu. (BOA, TTD, 69, s. 645; TTD, 450, s. 1011)

l. Zigüllü Mescidi: Mescidin imamı Mevlana Hasan aynı zamanda vakfın da mütevellisidir. Gelir kaynakları, *8 dükkân kirası* olan bu vakfın yıllık geliri 510 akçedir. (BOA, TTD, 69, s. 646)

m. Kilise Mescidi: Mescidin imamı Mevlana Sinan Fakih aynı zamanda vakfın da mütevellisidir. Gelir kaynakları; *bostan yeri kirası, ev ve dükkân yeri mukataası ile turunç bahçesi* olan vakfın yıllık geliri 466 akçe idi. (BOA, TTD, 69, s. 467)

²⁶ Softa Mahmud Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 615, s. 188, sıra 54: diğer bir vakıf, *VGMA*, Defter no: 170, s. 70, sıra 545; *BOA*, TTD, 450, s. 1013

²⁷ Mah Paşa b. Abdullah Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 585, s. 206, sıra 158 ve Defter no: 585, s. 203, sıra 159: Vâmık Şükrü, III. 770

n. Sungur Mescidi: Vakıf geliri 710 akçe ile 1130 akçe arasında değişen vakfın mescidinin imamı Mevlana Muhyiddin aynı zamanda vakfın mütevellisidir. Vakfın gelir kaynakları; *bostan yeri kirası, dükkân kirası ve Sisam ma'sarasıdır*. (BOA, TTD, 69, s. 648; TTD, 450, s. 1010) Mescidin imam atamasının, 1188 tarihinde Tarsus kadısı Abdurrahman tarafından yapıldığına dair bir belge de bulunmaktadır. (BOA, Cevdet-Evkaf, no: 19962)

o. Karagündük Mescidi: Mescidin yanındaki narenciye bahçesi ile Adana kapısında bulunan *bahçe yerinin kirası*, vakıf geliri olan mescidin yıllık geliri 1100 akçedir. (BOA, TTD, 450, s. 1012)

ö. Hasan Fakih Mescidi: Gelir kaynakları; *Sisam ma'seresi, bostan yeri kirası ve dükkân* olan vakfın yıllık geliri 1250 akçedir. (BOA, TTD, 450, s. 1015)

Ayrıca bunların dışında vakfiyelerde var olup da ismini bulamadığımız mescitler de vardır. Tarsus'ta Kızılmurat Mahallesinde mukim Kuşeyrî-zade Mevlana Seyyit Abdullah'ın inşa ettirdiği mescit,²⁸ Tarsus'un Şamlı Mahallesinde mukim ve ikinci banisi Mehmet Emin Efendi b. İbrahim Efendi olan mescit,²⁹ Tarsus'a bağlı Namrun nahiyesi Darıpınarı'nda mukim İsa b. Mehmet Ali'nin yaptırdığı mescit,³⁰ Tarsus'a bağlı Hankaşı köyü sakinlerinden Ahmet Ağa İbn Ali b. Abdulmu'min'in bina ettiği mescit³¹ ve Tarsus Müfti Mahallesi sakinlerinden Seyyit Süleyman Efendi tarafından bina edilen mescittir.³²

TABLO 4: Mescitlerin Yıllık Gelirleri

No	Mescidin Adı	No: 69	No: 450
1	Mah Paşa Mescidi	835	1450
2	Çomak Mescidi	1176	1466
3	Çereci Mescidi	118	Adı yok
4	Mahkeme Mescidi	1060	1136
5	Bayramlı Mescidi	289	570
6	Kuyu Mescidi	235	Adı yok
7	Yaylahacı Mescidi	300	590
8	Zigüllü Mescidi	510	Adı yok
9	Bostan Mescidi	58	Adı yok
10	Kilise Mescidi	466	Adı yok
11	Urfalı Mescidi	695	730

²⁸ Bkz: Abdullah b. Yusuf Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 594, s. 49, sıra 44

²⁹ Mehmed Emin Efendi b. İbrahim Efendi Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 608, s. 23, sıra 20

³⁰ İsa b. Mehmed Ali Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 587/3-1, s. 178, sıra 224

³¹ Ahmed Ağa İbn Ali b. Abdulmu'min Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 587/3-1, s. 144, sıra 181

³² Seyyid Süleyman Efendi Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 523, s. 152, sıra 134

12	Sungur Mescidi	710	1130
13	Dabbağhane Mescidi	160	1400
14	Sofiler Mescidi	35	612
15	Boyacı Ömer	35	310
16	Ömerbey Mescidi	Adı yok	1500
17	Karagündük Mescidi	Adı yok	1100
18	Hasan Fakih Mescidi	Adı yok	1250

Bunların dışında Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinden edindiğimiz listeye göre vakfı olan bazı mescitleri görmekteyiz. Ancak camilerde olduğu gibi bu mescitlerin de vakfiyelerine ulaşamadık. Listede ismi olup vakfiyesi olmayan mescitler:

TABLO 5: Vakıf listesinde ismi olan mescitler

No	Mescitlerin Adı	Belge Tarihi	Defter No	Sayfa No	Sıra No
1	Ruha Mescidi	-----	170	116	925
2	Ebubekir b. Feyzullah Mescidi	-----	170	146	1198
3	Hacip Sanfur (Sankur-Sunkur) Mescidi	-----	426	00	357
4	Kuşcular Karyesi Mescidi	-----	170	202	1630
5	Danyal Nebi (as) Türbesi Mescidi	-----	170	118	941
6	Tahtalı Mescidi	-----	170	96	767
7	Karagönder Mahallesi Mescidi	-----	426	00	47
8	Mustafa-zade (Mustafa oğlu) Mescidi	-----	170	124	974
9	Afgan Mescidi	-----	170	298	3294

3. ZAVİYELER:

a. Mencek Zaviyesi: Vakfiyesinden (781/1379) anlaşıldığına göre zaviye, İmam Kuşeyrizâde Şeyh Abdullah Mencek tarafından Tarsus Kızılmurad mahallesinde inşa edilmiştir.³³ 925/1519'da Mencek Zaviyesi vakfının toplam geliri 14640 akçedir. Bunun günde 15 akçesi tevliyet, meşihat ve imam tayini olup geri kalan da yiyecek-içeceğe sarf edilmiştir. (BOA, TTD, 60, s. 650-656) 925/1519'da Mencek Zaviyesi Vakfı, *1 değirmen, bazı dükkânlar ve bahçe mukataaları, Mencek, Kara Musa ve Meyasan mezraları ve 1 hanenin* gelirini hizmetinde kullanmıştır. Bunların yıllık geliri 12410 akçedir. (BOA, TTD, 450, s. 1014)

³³ Abdullah b. Yusuf Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 594, s. 49, sıra 44

b. Beğce Şeyh Zaviyesi: Tarsus'un Ulaş nahiyesinin İncir Pınarı mezrasında kurulmuştur (Kunter, 1965, VI, 31) ve diğer adı Yenice Şeyh Zaviyesidir.³⁴ Bu zaviyenin vakıflarını kapsayan Abdulgafur Efendi b. Mehmet Bedreddin Vakfı Tarsus kadısı tarafından tasdik edilmiştir. Daha sonraki dönemlerde yine Tarsus kadıları tarafından tasdik edilmeye devam edilmiştir. (Kunter, VI, 44; Kara, 1990, 72)³⁵

c. Kari Tekkesi: Vakfiyeden öğrendiğimize göre bu tekke, Tarsus *Kızılmurat Mahallesi*nde bulunmaktadır. Tekkenin gelir kaynakları Abdulhamit Efendi b. İbn Mehmet Efendi vakfından karışılmıştır. Hatta vâkıf daha sonraki dönemlerde tekkenin şeyhinin, vakfın mütevellisi olmasını şart koşmuştur.³⁶

Bunların dışında Tarsus'la ilgili *VGMA*'nden aldığımız vakıf listesinde *Hüseyin Paşa (Halidiye)*³⁷ ve *Ashab-ı Kehf Makam-ı Şerifleri Zaviyesinin*³⁸ isimleri geçmektedir. Ancak bunların da vakfiyelerine ulaşamadık.

B. EĞİTİM HİZMETİ VEREN KURUMLAR: İslam Tarihinde eğitim kurumları arasında bulunan medreseler, mektepler, kütüphaneler ve daru't-talimlerin vakıfların katkıları ile eğitime devam ettikleri bilinmektedir. Tarsus şehrinde de İslam kültürünün bir yansıması olarak farklı isimlerle eğitim kurumları inşa edilerek vakıflar tarafından desteklenip, belli bir süre varlıklarını devam ettirmişlerdir.

1. MEDRESELER:

Vakıflar tarafından finanse edilen medreseler, Osmanlı döneminde yaygın olarak birçok şehirde olduğu gibi Tarsus'ta da eğitim hayatının merkezini oluşturmuştur. İncelediğimiz vakfiyelere ve Tapu Tahrir Defterlerine göre Tarsus'taki medreseleri şöyle sıralayabiliriz:

a. Debbaghane (Çakmakiye) Medresesi: 16. yüzyıldan önce kurulup eğitim faaliyetinde bulunduğu tahmin edilmektedir. Çünkü bir defterde yapılan tahririn Osmanlı dönemine ait olduğunu görüyoruz. Çakmakiye adıyla da bilinen bu medresenin 925/1519'da müderrisi *Mevlana İbrahim* aynı zamanda vakfın mütevellilik görevini de yürütüyordu. (BOA, TTD, 69, s. 639) 943/1536 da ise, medresenin müderrisi ve vakfın mütevellisi *Mevlana Alâeddin* isimli birisidir. (BOA, TTD, 450, s. 1012) İncelenen Tapu Tahrir Defterlerinde vakfın gelirlerinin 6000 ile 6080 akçe arasında değiştiği görülmektedir.

b. Mahmut Bey b. Turgut Medresesi: 925/1519 tarihli bir defterde medreseye ait iki adet değirmen bulunduğu ancak ikisinin de harap olduğu belirtilmektedir. 943/1536 tarihli diğer defterde ise değirmenlerin faaliyet halinde olduğu belirtilmekte ve yıllık gelirin 2520 akçeyi bulduğu görülmektedir. (BOA, TTD, 450, S. 1015)

³⁴ Bkz: *VGMA*, Defter no: 594, s. 53, sıra 45

³⁵ Ayrıca bkz; Abdulgafur Efendi b. Mehmet Bedreddin- Şeyh Ebulkasım Zâde Şeyh es-seyyid Abdulgafur (Yenice şeyh zaviyesi) Vakfı, *VGMA*, Defter no: 594, s. 53, sıra 45

³⁶ Abdulhamid Efendi b. Mehmed Efendi Vakfı, *VGMA*, Defter no: 593, s. 13, sıra 13

³⁷ Hüseyin Paşa Zaviyesi Vakfı, *VGMA*, Defter no: 746, s. 148, sıra 66

³⁸ Ashab-ı Kehf Makam-ı Şerifleri Zaviyesi Vakfı, *VGMA*, Defter no: 170, s. 56, sıra 437

c. Ulaş Medresesi: Halk yaptırmış (Evliya Çelebi, 1935, IX, 330: Çıplak, 1968, 310) ancak gelir kaynakları *Ulaş-zade Rüstem Bey* vakıflarından karşılanmıştır.³⁹

d. Kargılı Medresesi: Tarsus'un Kargılı köyünde *Hacı Mustafa Ağa* tarafından yapılmıştır. Medresenin masrafları Hacı Mustafa Ağa vakfının gelirlerinden karşılanmıştır.⁴⁰

e. Süleyman Efendi Medresesi: Tarsus *Müftü Mahallesi* 'nde mukim *Hacı Süleyman* tarafından inşa ettirilmiştir. Medresenin giderleri mezkûr şahsın kurduğu vakıftan karşılanmıştır.⁴¹

f. Alay Beyi Hacı Ahmet Medresesi: Tarsus *Kızılmurat Mahallesi* 'nde mukim *Alay Beyi Hacı Ahmet* tarafından aynı mahallede kurulmuştur. Giderleri de mezkûr şahsın vakfından karşılanmıştır.⁴²

Bunların dışındaki eğitim kurumları; Tarsus'ta bir *dâru 'l-talîm*,⁴³ ile *Tarsus Müftü Mahallesi* 'nde bir *mektep*⁴⁴ bulunmaktadır. Ayrıca Tarsus vakıf listesinde, vakfı olup da vakfiyesine ulaşamadığımız *Şeyh Ömer*,⁴⁵ *Mehmet Emin Efendi Ahmet b. Mehmet et-Tarsusî*⁴⁶ ve *Kubat Paşa*⁴⁷ medreseleri de bulunmaktadır.

2. KÜTÜPHANE:

Tarsus vakıfları arasında, vakfın eğitime katkı sağladığı kurumlardan birisi olan kütüphaneyi görmektediriz. Mehmet Ali Efendi tarafından kurulan kütüphane için bir de vakıf yapılmıştır. Ancak vakfın vakfiyesine ulaşamadığımız için hakkında bilgiye sahip değiliz.⁴⁸

C. SOSYAL ALANDA HİZMET VERENLER: İslam Tarihinde sosyal alanlarda hizmet veren çok sayıda kurum ve bunun ekonomik desteğini sağlayan vakıf kurulmuştur. İslam Devletlerinde sosyal alanda hizmet veren daru'ş-şifalar, imaretler, kervansaraylar, hanlar, hamamlar, sebiller, çeşmeler ve daru'l-aceze gibi kurumlar oluşturulmuştur. Tarsus vakıfları bu alanda büyük bir açılım yapmamış, sadece belli yerlere destek sağlamıştır. Vakfiyelerdeki şartlara göre bunlar:

1. Vakıf gelirlerinin öncelikle hizmet verdiği cami, mescit, medrese, zaviye ve çeşmenin ihtiyaç duyulduğunda tamirine harcanmasına karar verilmiş.⁴⁹

³⁹ Ulaş-zade Rüstem Bey Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 582/1, s. 67, sıra 40

⁴⁰ Hacı Mustafa Ağa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 603, s. 177, sıra 298

⁴¹ Seyit Süleyman Efendi Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 523, s. 152, sıra 134

⁴² Alay Beyi Hacı Ahmed Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 605, s. 39, sıra 58

⁴³ Pervane (Mah paşa) b. Abdullah Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 585, s. 206, sıra 158 ve diğer Mah Paşa Hacı Pervane Vakfiyesi, defter no: 1760, s. 158, sıra 113 numaralı vakfiye

⁴⁴ Musa Bey b. Ahmed paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 607, s. 278, sıra 411

⁴⁵ Şeyh Ömer medresesi Vakfı, *VGMA*, Defter no: 170, s. 196, sıra 1592

⁴⁶ Mehmet Emin Ef. Ahmed b. Mehmed Tarsusî Vakfı, *VGMA*, Defter no: 461, s.40, sıra 136-137.

⁴⁷ Kubat Paşa Medresesi Vakfı, *VGMA*, Defter no: 816, s. 0, 252

⁴⁸ Mehmed Ali Efendi Vakfiyesi, *VGMA*, Dfeter no: 170, s. 300, sıra 3322

⁴⁹ Ahmed Hamis Efendi b. Mahmud Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 1993, s. 6, sıra 4;

2. Kabristanın yıkılan duvarlarının tamirine sarf edilmesi şart koşulmuş.⁵⁰

3. Danyal (as)'ın türbesinin duvarlarının bakımının yapılmasına sarf olunmuş.⁵¹

4. Vakfın yapıldığı bölgedeki fakirlere dağıtılması şart koşulmuş.⁵²

5. Vakıfların gelirleri din ve eğitim hizmetlerine sarf edildikten sonra kalan miktar Medine'de Mescid-i Nebevi'nin hizmetinde çalışan fakirlere ve Buhara ile Semerkant'a gönderilmesi kararlaştırılmıştır.⁵³

II. TARSUS VAKIFLARININ MEVKÛFÂTI

Vakıflarda hayır kurumlarının çalışmalarını ve devamlılığı için gerekli olan gelirleri sağlayan servet kaynaklarına *akarât-ı mevkûfe* denilmektedir. (Yediyıldız, XIII, 156)

Çünkü hayır kurumlarının oluşturan bina ve diğer kuruluşların devamlı ve sistemli bir şekilde hizmetlerini sürdürebilmeleri için düzenli gelirlere ihtiyaçları vardır. Bunların genel masraflarını karşılamak ve bilhassa orada çalışanların ücretlerini ödemek için sürekli ve düzenli gelir kaynağı olan menkul ve gayri menkuller, vakfa konu olan nesnelerin ikinci kategorisini daha doğrusu vakıf akdinin asıl mevzuunu oluşturur. (Yediyıldız, 1984, XVII, 6) İncelediğimiz vakfiyelere göre Tarsus vakıflarında kategorik olarak akarât-ı mevkûfeyi ortaya koymaya çalışacağız.

A. TARSUS VAKIFLARININ GELİR KAYNAKLARININ TASVİRİ

1. Tarım İşletmeleri: Osmanlı Devletinin çeşitli yörelerinde olduğu gibi Tarsus'ta da vakıfların gelir kaynaklarının en önemlisi tarım işletmeleridir. Bunlar:

a. Araziler: Vakıf kurumuna düzenli gelir sağlayan nesnelerin ilk kategorisini oluşturmaktadır. Bunlar çeşitli adlar altında, vakfiyelerde şekli, boyutları, mıntıkası, komşuları ve miktarı belirlenen toprak parçalarıdır.

i. Arsalar: Tarsus vakıflarına ait incelediğimiz vakfiyelerde, gelir getiren çok sayıda arsa bulunmaktadır.⁵⁴

ii. Bahçe: Tarsus vakıflarında diğer bir arazi tipi de bahçelerdir. Bahçe, incelediğimiz vakfiyelerde Tarsus içinde ve dışında daha ziyade vakfiyelerde sınırları belirlenmiş, meyveli ve meyvesiz

⁵⁰ Mehmed b. Nabi Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 604, s. 150, sıra 203

⁵¹ Zeliha Hatun binti Mustafa Ağa b. Abdullah Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 609, s. 300, sıra 357; Ahmed b. Ahmed Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 617, s. 92, 55; Mustafa Ağa Vakfiyesi, *VGMA*, Def. no: 611, s. 82, sıra 69

⁵² Mustafa Ağa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 611, s. 82, sıra 69

⁵³ Musa Bey b. Ahmed Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 607, s. 278, sıra 411 ve diğer birçok vakıf

⁵⁴ Bkz: Mehmed Emin Efendi b. İbrahim Efendi Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 608/1, s. 23, sıra 20; Mehmed b. Nabi Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 604, s. 150, sıra 203; Süleyman Ağa b. Ali Ağa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 597, s. 77, sıra 38; Ahmed b. Ahmed Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 605, s. 39, sıra 58; Molla Mehmed b. İbrahim Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 1760, s. 185, sıra 132

ağaçlardan oluşan etrafı çevrilmiş yerlerdir.⁵⁵ Ayrıca bahçelerin içinde tarlalar,⁵⁶ evler,⁵⁷ dükkânlar, zeytin ve üzüm ezmeye mahsus ma'saralar⁵⁸ de bulunmaktadır.

iii. Tarlalar: Meskûn yerlere uzak, açık yerlerdi ve buralara mezra da denilmiştir. Ekime elverişli ve vakıf akdine konu olan nesneler arasında arazi gurubunda olan yerlerdir. Tarsus vakıflarının vakfiyelerinde bunlar sıklıkla görülmektedir.⁵⁹

iv. Çiftlik: Tarsus vakıflarında içinde evlerin, yaylakların bulunduğu, insanların yaşadığı ve üretim yapılan çiftlikler de bulunmaktadır.⁶⁰

b. Binalar: Tarsus vakıflarında bu guruba meskenler ile ekonomik değeri olan kuruluşlar girmektedir. Bu binalarda vâkıfın belirttiği şartlara göre hizmet verilmiştir.

i. Meskenler: Vakfiyelerde üç tip mesken ile karşılaşılıyor. Bunlar zemin katla beraber, her biri iyice belirlenmiş fonksiyonlara sahip birçok odayı içine alan bir veya iki kattan meydana gelen *menziller*,⁶¹ üretim amaçlı olamayan bitkilerle örtülü ve sadece ikamet için kullanılan *saray*⁶² ve genellikle küçük boyutlu ve tek katlı *oda* veya *hane*⁶³ diye adlandırılan evlerden ibarettir.

2. Ekonomik değeri olan kuruluşlar: Tahlil ettiğimiz 43 adet vakfiyeye dayanarak elde ettiğimiz bilgilere göre, sayı bakımından en fazla gayrimenkullerdir. Bunlar:

a. Dükkan: Osmanlı döneminde Tarsus vakıfları arasında dükkan gurubuna, bakkal dükkanı, fırın ve kasap dükkanı girmektedir. Buralar meyve, sebze ve her türlü ihtiyaç maddelerinin satıldığı yerlerdir.⁶⁴

⁵⁵ Pervane Mah Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 585, s. 207, sıra 159; Softa Mahmud paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 615, s. 188, sıra 54; Musa bey b. Ahmed Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 607, s. 278, sıra 411; Mustafa Ağa b. Durak Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 617, s. 156, sıra 79; Zeliha Hatun binti Mustafa Ağa. b. Abdullah Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 609, s. 300, sıra 357, Ahmed b. Ahmed Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 605, s. 39, sıra 58; Mehmed b. İbrahim Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 1760, s. 185, sıra 132

⁵⁶ Musa Bey b. Ahmed Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 607, s. 278, sıra 411; Mustafa Ağa b. Durak Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 617, s. 156, sıra 79; Zeliha Hatun binti Mustafa Ağa. b. Abdullah Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 609, s. 300, sıra 357,

⁵⁷ Pervane Mah Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 585, s. 207, sıra 159; Musa bey b. Ahmed Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 607, s. 278, sıra 411

⁵⁸ Pervane Mah Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 585, s. 207, sıra 159; Mehmed b. İbrahim Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 1760, s. 185, sıra 132

⁵⁹ Pervane mah Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 585, s. 207, sıra 159; Musa Bey b. Ahmed Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 607, s. 278, sıra 411; Mustafa Ağa b. Durak Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 617, s. 156, sıra 79; Zeliha Hatun binti Mustafa Ağa. b. Abdullah Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 609, s. 300, sıra 357,

⁶⁰ Pervane Mah Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 585, s. 207, sıra 159; Softa Mahmud paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 615, s. 188, sıra 54;

⁶¹ Mustafa Ağa b. Durak Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 617, s. 156, sıra 79; Mehmed b. Nabi Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 604, s. 150, sıra 203

⁶² Softa Mahmud paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 615, s. 188, sıra 54

⁶³ Softa Mahmud Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 615, s. 188, sıra 54; Mehmed Şakir Ağa b. Abdullah Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 591, s. 239, sıra 223 gibi

⁶⁴ **Örnek olarak bkz:** Softa Mahmud Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 615, s. 188, sıra 54; Mehmed Ef. b. Ahmed b. Mehmed et-Tarsusî, *VGMA*, Defter no: 618/2, s. 153, sıra 117; Musa Bey b. Ahmed Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 607, s. 278, sıra 411; Mehmed b. Nabi Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 604, s. 150, sıra 203; Hüseyin Alemî Ef. B. Halil Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 604, s. 13, sıra 12 vs.

b. Mahzen-Ambar: Tarsus vakıflarının gelirleri arasında eşyaların ve gıda maddelerinin konmasına mahsus yerlerdir.⁶⁵

c. Han: Selçuklular döneminde kervansaray olarak ortaya çıkan bu yapılar Osmanlılar döneminde han olarak adlandırılmıştır. Tarsus vakıflarının gelir kaynakları arasında bulunan bu yapılar, birçok odadan ve diğer eklerden meydana gelen ve tüccarlar ile yolcuların her türlü ihtiyaçlarını karşılamaya elverişli büyük binalardır.⁶⁶

d. Hamamlar: İslam'ın temizliği imandan sayması sonucu ortaya çıkan hamamlar hem mimarîleri hem fonksiyonları itibarıyla Türk-İslam kültür ve medeniyetindeki büyük önemi bilinmektedir. Ehemmiyetine paralel olarak Tarsus vakıflarının akarları arasında da hamamlara rastlamaktayız.⁶⁷

e. Değirmenler: Halkın büyük bir kısmı kendi ürettikleri buğday ve mısırı, ekmek yapmak amacıyla değirmenlerde öğütüyordu. O günün şartları içerisinde büyük fonksiyon icra eden değirmenler de hayır sahipleri tarafından halka karşılıksız hizmet etmesi amacıyla vakfedilmiş olabilir.⁶⁸

3. Nakit Para: Birçok İslam bilgininin caiz görmemesine (Birgivî, 1079/1669 s. 218b-249b) rağmen Osmanlı devletinde 17. ve 18. asırlarda yayılmaya başlayan vakıf akarları gibi nakit para vakfı Tarsus'ta da ortaya çıkmıştır. İncelediğimiz vakfiyelerin dokuzunda para vakıflarının varlığını müşahade ettik. Vâkıflar, vakfiyelerinde miktarını belirledikleri paraların nemalarını vakıfların ihtiyaç olan yerlerine harcanmasını şart koşmuştur.⁶⁹

4. Vakıf akdine konu olan diğer nesneler: Tarsus vakıflarının incelediğimiz vakfiyelerinde, vakfın konusu olan diğer nesneler; *bağlar*,⁷⁰ *dam*,⁷¹ *yurt*,⁷² *otel*,⁷³ *kahvehane*,⁷⁴ *gemi*,⁷⁵ ve *canlı hayvanlardır*.⁷⁶

⁶⁵ Abdurrahman Ef. b. Ahmed Efendi Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 584, s. 245, sıra109

⁶⁶ Mehmed Ef. b. Ahmet b. Mehmet et-Tarsusî Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 618/2, s. 153, sıra 117; Mustafa Ağa b. Durak Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 617, s. 156, sıra 79

⁶⁷ Örnek: Softa Mahmud Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Def. no: 615, s. 188, sıra 54

⁶⁸ Bkz; Softa Mahmud Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Def. no: 615, s. 188, sıra 54; Mustafa Ağa b. Durak Vakfiyesi, *VGMA*, Def. no: 617, s. 156, sıra 79; Musa Bey b. Ahmed paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 607, s. 278, 411

⁶⁹ Mehmed Ağa b. Mehmed Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 602, s. 230, sıra 395; Ömer Efendi b. Mustafa Ağa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 603, s. 177, sıra 298; Süleyman Ağa b. Ali Efendi Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 597, s. 77, sıra 38; Abdulhamid Efendi b. Mehmed Efendi Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 593, s. 13, sıra 13; Hüseyin Efendi b. Hasan Ef. b. Abdullah Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 593, s. 14, sıra 14; Salih b. Ali Ağa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 595, s. 209, sıra 222; Mustafa Ağa b. Ali ve Refiki Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 595, s. 217, sıra 230; Hacı Ahmet Ağa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 587, s. 144, sıra 181; Zeliha Hatun binti Mustafa Ağa b. Abdullah Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 609, s. 300, sıra 357

⁷⁰ Zeliha Hatun binti Mustafa Ağa b. Abdullah Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 609, s. 300, sıra 357 ve diğerleri

⁷¹ Musa Bey b. Ahmed Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 607, s. 278, sıra 411

⁷² Musa Bey b. Ahmed Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 607, s. 278, sıra 411

⁷³ Hüseyin Alemî Ef. b. Halil Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 604, s. 13, sıra 12

⁷⁴ Hüseyin Alemî Ef. b. Halil Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 604, s. 13, sıra 12

⁷⁵ Zeliha Hatun binti Mustafa Ağa b. Abdullah Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 609, s. 300, sıra 357

⁷⁶ Zeliha Hatun binti Mustafa Ağa b. Abdullah Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 609, s. 300, sıra 357

III. TARSUS VAKIFLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Tarsus'a ait yüzden fazla vakıf ismi bulunmaktadır. Bunları değerlendirmek için vakfiyelerine ihtiyaç vardır. Ancak 43 tane vakfın vakfiyesine ulaşabildik. Vakfiyesi olmayan vakıfların, vakfiyeleri muhtemelen ya henüz tasnif edilememiş ya da mahalli bir kütüphanede ve yahut da kaybolmuş olabilir. Fakat Tarsus vakıflarının genel özelliklerini tespit için mevcut vakfiyelerin de yeterli olacağı kanaatindeyim. Çünkü vakfiyelerde birçok bölüm aynıdır. Elimizdeki 43 vakfiyenin genel özelliklerinden hareket ederek Tarsus'taki vakıfların mevkûfatı, dinî, sosyal hayat ile eğitim hizmetlerine katkılarını değerlendirmemiz mümkündür.

Tarsus vakıflarının vakfiyeleri; bütün vakfiyelerde olduğu gibi, Allah'a hamd ve sena ile başlayıp, vâkıfın genel özelliklerinden bahsederek devam etmektedir. Vakfın tescili yapılmakta ve “*tebdil ve tağyir*” edenlere beddua edilmektedir. Vakfetmenin önemi ile ilgili ayet ve hadisler zikredildikten sonra vâkıfın unvan ve lakapları belirtilmektedir. Vakfedilen mülkler bütün özellik ve sınırları ile ayrı ayrı sıralanarak, belirtilen mülklerin niçin vakfedildiği, hangi kurumların hizmetlerine katkıda bulunacakları tek tek ortaya koyulmaktadır. Hizmet verdiği kurumların personeli, özellikleri, neler yapacakları ve ücretleri vâkıfın şartları olarak vakfiyelerde belirtilmiştir. Vakfiyenin son bölümünde ise, vakfın tescilinde şahit olanların isimleri zikredilmektedir.

Tarsus vakıflarının *akarâtı- mevkûfesi*, yani hayır kurumlarını oluşturan bina ve kuruluşların devamlı bir şekilde hizmete devam edebilmelerini sağlayan, vakfın konusunu da oluşturan menkul ve gayrimenkullerdir. (Yediyıldız, 1984, XVII, 6) Vakfa konu olan ve vakıf akdinin asıl konusunu oluşturan akarât Tarsus'ta, Osmanlının tüm vakıflarında olduğu gibi⁷⁷ genelde tarım işletmelerine dayandığını görüyoruz. Bunlar arazi olarak nitelendirilen *arsalar*,⁷⁸ *bahçeler*,⁷⁹ *tarlalar*⁸⁰ ve *çiftliklerden* oluşmaktadır. Ayrıca ekonomik değeri olan kuruluşlar gurubuna giren *dükkân*,⁸¹ *mahzen*,⁸²

⁷⁷ Bkz: Bkz; *Fatih Mehmet II Vakfiyesi*, VGM. Yay. Ankara, 1938; *Kanuni Vakfiyesi*, VGM, nr. 1390

⁷⁸ Bkz: Mehmed Emin Efendi b. İbrahim Efendi Vakfiyesi, VGM, Defter no: 608/1, s. 23, sıra 20; Mehmed b. Nabi Vakfiyesi, VGM, Defter no: 604, s. 150, sıra 203; Süleyman Ağa b. Ali Ağa Vakfiyesi, VGM, Defter no: 597, s. 77, sıra 38; Ahmed b. Ahmed Vakfiyesi, VGM, Defter no: 605, s. 39, sıra 58; Molla Mehmed b. İbrahim Vakfiyesi, VGM, Defter no: 1760, s. 185, sıra 132

⁷⁹ Pervane Mah Paşa Vakfiyesi, VGM, Defter no: 585, s. 207, sıra 159; Softa Mahmud paşa Vakfiyesi, VGM, Defter no: 615, s. 188, sıra 54; Musa bey b. Ahmed Paşa Vakfiyesi, VGM, Defter no: 607, s. 278, sıra 411; Mustafa Ağa b. Durak Vakfiyesi, VGM, Defter no: 617, s. 156, sıra 79; Zeliha Hatun binti Mustafa Ağa. b. Abdullah Vakfiyesi, VGM, Defter no: 609, s. 300, sıra 357, Ahmed b. Ahmed Vakfiyesi, VGM, Defter no: 605, s. 39, sıra 58; Mehmed b. İbrahim Vakfiyesi, VGM, Defter no: 1760, s. 185, sıra 132

⁸⁰ Pervane mah Paşa Vakfiyesi, VGM, Defter no: 585, s. 207, sıra 159; Musa Bey b. Ahmed Paşa Vakfiyesi, VGM, Defter no: 607, s. 278, sıra 411; Mustafa Ağa b. Durak Vakfiyesi, VGM, Defter no: 617, s. 156, sıra 79; Zeliha Hatun binti Mustafa Ağa. b. Abdullah Vakfiyesi, VGM, Defter no: 609, s. 300, sıra 357,

⁸¹ **Örnek olarak bkz:** Softa Mahmud Paşa Vakfiyesi, VGM, Defter no: 615, s. 188, sıra 54; Mehmed Ef. b. Ahmed b. Mehmed et-Tarsusî, VGM, Defter no: 618/2, s. 153, sıra 117; Musa Bey b. Ahmed Paşa Vakfiyesi, VGM, Defter no: 607, s. 278, sıra 411; Mehmed b. Nabi Vakfiyesi, VGM, Defter no: 604, s. 150, sıra 203; Hüseyin Alemî Ef. B. Halil Vakfiyesi, VGM, Defter no: 604, s. 13, sıra 12 vs.

⁸² Abdurrahman Ef. b. Ahmed Efendi Vakfiyesi, VGM, Defter no: 584, s. 245, sıra 109

han,⁸³ *hamam*,⁸⁴ *değirmen*⁸⁵ ve *ma'saralar*⁸⁶ da vakıfların gelir kaynakları arasında bulunmaktadır. Bunların dışında 17. 18 ve 19. yüzyıllarda Osmanlı Devletinin başta İstanbul olmak üzere birçok şehrinde görülen para vakıflarını da sayabiliriz.⁸⁷

Tarsus vakıflarının *müessesât-ı hayriyesi* yani vakfın konusu hizmet için oluşturulan kurumlar ve bu kurumlarda çalışan görevlilerdir. Yaptığımız incelemelerde Tarsus'taki vakıfların katkı sağladığı kurumların büyük çoğunluğunun din hizmeti veren cami, mescit ve tekkeler olduğunu görüyoruz. Çünkü vakfiyelerde 19, vakıf listesinde 26 cami, vakfiyelerde 17, vakıf listesinde 9 mescit ve vakfiyelerde 3, vakıf listesinde de 2 tane zaviye ile toplamda 76 kurum ile din hizmetlerinin ön planda olduğunu görüyoruz. Din hizmetlerinin dışında vakfiyelerde 6 ve vakıf listesinde 4 olmak üzere toplam 10 adet eğitim kurumuna da tesadüf etmekteyiz. Bunlardan Tarsus vakıflarının eğitim alanında da hizmet verdiği anlaşılmaktadır. Bu kurumlara farklı olmasına rağmen bir adet de kütüphaneyi ilave edebiliriz.

İncelediğimiz vakfiyelere göre Tarsus vakıflarının sosyal alanda fazla etkili olmadıklarını görüyoruz. Çünkü birçok vakfın ana konusunu oluşturan daru's-şifa, imaret, sebil ve çeşme gibi halkın büyük kısmının istifade ettiği kurumlara rastlayamıyoruz. Sadece bir han⁸⁸ ile vakfın birisinde çeşme⁸⁹ ve su mahzenleri⁹⁰ bulunmaktadır. Bunun yanında Danyal (as) ve Ashab-ı Khef ile ilgili birçok vakıf yapıldığını görüyoruz.

Tarsus vakıflarının vakfiyelerinde, mütevellilerin genellikle hayatta oldukları sürece vâkıfların, vefatları ile beraber çocukları ve onların çocukları şeklinde babadan oğla geçen bir silsile izlediklerini görüyoruz.

Bu vakıflardan aşağıda isimleri belirtilenler hala Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün de denetiminde hizmetlerine devam etmektedirler. (Bkz, Tablo 6)

⁸³ Mehmed Ef. b. Ahmed b. Mehmed et-Tarsusî Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 618/2, s. 153, sıra 117; Mustafa Ağa b. Durak Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 617, s. 156, sıra 79

⁸⁴ Örnek: Softa Mahmud Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 615, s. 188, sıra 54

⁸⁵ Softa Mahmud Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 615, s. 188, sıra 54; Mustafa Ağa b. Durak Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 617, s. 156, sıra 79; Musa Bey b. Ahmed paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 607, s. 278, 411

⁸⁶ Pervane Mah Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 585, s. 207, sıra 159; Mehmed b. İbrahim Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 1760, s. 185, sıra 132

⁸⁷ Mehmed Ağa b. Mehmed Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 602, s. 230, sıra 395; Ömer Efendi b. Mustafa Ağa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 603, s. 177, sıra 298; Süleyman Ağa b. Ali Efendi Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 597, s. 77, sıra 38; Abdulhamid Efendi b. Mehmed Efendi Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 593, s. 13, sıra 13; Hüseyin Efendi b. Hasan Ef. b. Abdullah Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 593, s. 14, sıra 14; Salih b. Ali Ağa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 595, s. 209, sıra 222; Mustafa Ağa b. Ali ve Refiki Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 595, s. 217, sıra 230; Hacı Ahmed Ağa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 587, s. 144, sıra 181; Zeliha Hatun binti Mustafa Ağa b. Abdullah Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 609, s. 300, sıra 357

⁸⁸ Mehmet Ef. b. Ahmed b. Mehmet et-Tarsusî Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 618/2, s. 153, sıra 117; Mustafa Ağa b. Durak Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 617, s. 156, sıra 79

⁸⁹ Ahmed Hamid Ef. b. Mahmud Ef. *VGMA*, Defter no: ?,

⁹⁰ Abdulgafur Efendi b. Mehmet Bedreddin Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 594, s. 53, sıra 45

TABLO 6: Günümüzde varlığını devam ettiren vakıflar

S. NO	MÜLHAK VAKIF ADI	VAKFIN BULUNDUĞU MAHAL	YÖNETİM ŞEKLİ	VAKFIN VAKIF KAYITLAR ARŞİVİNDEKİ ADI
1	Hacı Pervane Mah Paşa Vakfı	TARSUS	EMANETEN	el-Hac, Hacı Pervane Pervane bin Abdullah (Mah Paşa bin Abdullah)
2	Hacı Pervane Bini Abdullah Vakfı	TARSUS	EMANETEN	el-Hac, Hacı Pervane Pervane bin Abdullah (Mah Paşa Bin Abdullah)
3	Hacı Musa Bey İbni Ahmed Paşa Namrun Camii (Esseyit) Vakfı	TARSUS	MÜTEVELLİ	es-Seyyid, el-Hac Musa Bey bin Ahmed Paşa
4	Karmutzade Hacı Mustafa Vakfı	TARSUS	EMANETEN	Karmutzade Mustafa Ağa
5	Karmutzade Hacı Zeliha Vakfı	TARSUS	EMANETEN	Hacce Zeliha Hatun binti Mustafa Ağa bin Abdullah
6	Miralay Hacı Ahmed Vakfı	TARSUS	EMANETEN	Alaybeyi, Miralay, Silahdar, Kürt Ahmed bin Ahmed (Ahmed Ağa, Ahmed Bey) (1122/1 Ve 1122/2)
7	Sadullah Ağa Vakfı	TARSUS	EMANETEN	Sadullah Efendi
8	Zorbazzade Hacı Mustafa Ağa Vakfı	TARSUS	EMANETEN	Zorbazzade (Zorbazade, Zarpazzade) Mustafa Ağa bin Durak

SONUÇ

Vakıf kurumu, toplumların olduğu gibi milletlerin de sosyo-kültürel yapısında çok olumlu etki yapmasından dolayı, sosyal barışı korumada büyük başarılar sağlamıştır. Çünkü vakıf kurumu bugün sosyal devletin yaptığı sağlık, sosyal ve eğitim hizmetlerini yerine getirerek sosyal patlamaları önlemiştir. İncelediğimiz vakfiyelere baktığımızda bunu Tarsus örneğinde de görmekteyiz.

Vakıfların anayasası olan vakfiyeler, bütün ayrıntılar göz önüne alınarak hazırlanmış ve bu doğrultuda önce yapılacak hizmetin plan ve projesi fikrî alanda tasarlanmış sonra bu plan ve projeler fizikî olarak şekillendirilmiş ve sonuçta tasarlanan yapıların yani vakfın statüsü ve şartları belirlenerek vakfiyeler yazılmıştır. Yazılan vakfiyeler hukukî olarak mahkemede tescil edilmiş, prensibi belirlenmiş ve vâkıfın şartları ayrıntıları ile ortaya koyularak, müteveli adıyla bir yönetici atanmıştır. Hedeflenen hizmetlerin istenilen şekilde yapılması ve her türlü suiistimalden uzak olması için vakfiyelerde ayet ve hadislerle hatırlatmalar yapılmıştır.

Günümüzde devlet kurumları olan Milli Eğitim Bakanlığı eğitimi, Diyanet İşleri Başkanlığı da din hizmetlerini yürütmekte ve çalışanların ücretlerini devlet ödemektedir. Osmanlı döneminde

bütün şehirlerde olduğu gibi Tarsus'ta da eğitim ve din hizmetleri vakıflar tarafından yürütülmüş yine ücretleri de vakıfların gelirlerinden ödenmiştir.

Sosyal alanda ise İslam'ın yardımlaşma anlayışından hareketle oluşan vakıfların ön planda olduğunu görmekteyiz. Tarsus'taki zenginler “*vakfet yaşat*” anlayışıyla fani mallarını vakıf sayesinde baki duruma getirmeye çalışmışlardır. Bu doğrultuda fakirlerin ve diğer ihtiyaç sahiplerinin imdadına koşarak sıkıntılarını gidermişlerdir.

KAYNAKÇA

- Adana Salnamesi, 1293, 139, 129, 142; 1309, 106; 1294, 60; 1308, 98; 1312, 97; 1318, 189; 1320, 190.
- Akgündüz, A. (1996) *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, OSAV, Yay. İstanbul.
- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), TTD (Tapu Tahrir Defteri), no, 69, 639; no, 450, 1008.
- BOA, TTD, NO, 69, 640; 450, 1009
- Balcı Kunter, H. 1965, “Tarsus'taki Türkistan Zaviyelerinin Vakfiyeleri”, *VD*, İstanbul, VI, 31
- Belâzûrî, 1987, *Fütûhu'l-Buldan*, ter. Mustafa Fayda, Ankara.
- Çıplak M. N. (1968), *İçel Tarihi*, Ankara.
- Darkot, B. (1997), “Tarsus”, *İA*, XII/1, 24.
- Evliya Çelebi, (1935), *Seyahatname*, İstanbul, IX.
- Komisyon, *Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, II.
- İbnu'l-Esir, (1399/1979), *el-Kamil fi'l-Tarih*, Beyrut, VI.
- Kara, M. (1990), *Tekyeler ve Zaviyeler*, İstanbul.
- Mehmet Birgivi, *es-seyfü's-Sârim fî adem-i cevaz-ı vakfi'l-menkul ve'd-derahim*, Süleymaniye ktp. 1079/1669 tarihli Arapça yazma, Es'ad Efendi, no: 1581, s. 218b-249b
- Taberî, (1326) *Tarihu'l-Ümem ve 'l-Mülûk*, Kahire, II.
- Vâmık Ş. Tarihsiz, *Tarih-i Evkâf-ı Ümem*, III, 760, Elyazması.
- Yediyıldız, B. 1984, “XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadî Boyutu”, *VD*, XVII, 5
- Yediyıldız, B. (1988) “Vakıf”, *İA*, XIII, 156.
- Yılmaz, Y. (2008) *Kanuni Vakfiyesi ve Süleymaniye Külliyesi*, VGM Yay. Ankara.

VAKFİYELER

- Abdulhamid Efendi b. Mehmed Efendi Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 593, s. 13, sıra 13
- Abdullah b. Yusuf Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 594, s. 49, sıra 44
- Abdurrahman Efendi b. Ahmed Efendi Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 584, s. 245, sıra 109
- Ahmed Ağa İbn Ali b. Abdulmu'min Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 587/3-1, s. 144, sıra 181
- Ahmed b. Ahmed Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 605, s. 39, sıra 58
- Ahmed b. Ahmed Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 617, s. 92, sıra 55.
- Ahmed Hamis Efendi b. Mahmud Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 1993, s. 6, sıra 4;
- Ashab-ı Kehf Makam-ı Şerifleri Zaviyesi Vakfi, *VGMA*, Defter no: 170, s. 56, sıra 437
- Fatih Mehmed II Vakfiyesi*, VGM. Yay. Ankara, 1938;

- Hacı Ahmed Ağa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 587, s. 144, sıra 181
- Hacı Ahmed b. Ahmed Vakfı, *VGMA*, Defter no: 605, s. 39, sıra 58
- Hüseyin Paşa Zaviyesi Vakfı, *VGMA*, Defter no: 746, s. 148, sıra 66
- Hüseyin Alemî Ef. b. Halil Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 604, s. 13, sıra 12.
- Hüseyin Efendi b. Hasan Ef. b. Abdullah Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 593, s. 14, sıra 14.
- İsa b. Mehmed Ali Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 587/3-1, s. 178, sıra 224
- Kanuni Vakfiyesi*, *VGMA*, nr. 1390;
- Kilise camii (Cami-i Atik) Vakfı, *VGMA*, Defter no: 170, s. 48, sıra 377
- Kuşeyrî-zade Mevlana, eş-Şeyh es-Seyyid Abdullah b. Yusuf Vakfiyesi, *VGMA*, Defter 594, s. 49, sıra 44;
- Mahmud Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 615, s. 188, sıra 54
- Mehmed Ağa b. Mehmed Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 602, s. 230, sıra 395
- Mehmed Ağa b. Yusuf Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 602, s. 170, sıra 287
- Mehmed Efendi b. Ahmed b. Mehmed et-Tarsusî Vakf. *VGMA*, Def. no: 618/2, s.153, sıra 117;
- Mehmed Efendi b. Ali Efendi Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 603, s. 286, sıra 452
- Mehmed Emin Efendi b. İbrahim Efendi Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 608, s. 23, sıra 20
- Mehmed b. İbrahim Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 1760, s. 185, sıra 132
- Mehmed b. Nabi Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 604. s. 150, sıra 203
- Mehmed Şakir b. Abdullah Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 592, s. 174, sıra 143
- Mehmed Şakir Ağa b. Abdullah Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 591, s. 239, sıra 223
- Molla Mehmed b. İbrahim Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 1760, s. 185, sıra 132
- Musa Ağa b. Halil Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 605, s. 66, sıra 85
- Musa b. Ahmed Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 607, s. 278, sıra 411
- Musa Bey b. Ahmed Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 607, s. 278.
- Mustafa Ağa b. Ali ve Refiki Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 595, s. 217, sıra 230
- Mustafa Ağa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 611, s. 82, sıra 69
- Mustafa Ağa b. Durak Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 617, s. 156, sıra 79
- Mustafa Efendi b. Osman Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 607, s. 232, sıra 347
- Ömer Ağa b. Mehmed Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 601, s. 4, sıra 5
- Ömer Efendi b. Mustafa Ağa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 603, s. 177, sıra 298
- Pervane Mah Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 585, s. 207, sıra 159;
- Ramazanzade İbrahim Bey (Nur) Camii Vakfı, *VGMA*, Defter no: 170, s. 38, sıra 296
- Rüstem Bey b. Ulaş Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 582/1, s. 67, sıra 40
- Salih b. Ali Ağa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 595, s. 209, sıra 222
- Seyyid Abdulgafur Vakfı Vakfiyesi, *VGMA*, Defter 594, s. 53, sıra 45
- Seyyit Süleyman Efendi Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 523, s. 152, sıra 134
- Softa Mahmud Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 615, s. 188, sıra 54;
- Süleyman Ağa b. Ali Ağa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter no: 597, s. 77, sıra 38
- Zeliha Hatun binti Mustafa Ağa b. Abdullah Vakfiyesi, *VGMA*, Def. no: 609, s. 300, sıra 357.